

Research Article

Financial Statement Comparability, Product Market Competition and Tax Avoidance

Omid Faraji*

Assistant Professor of Accounting, Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom , Iran

Reza SajadPour

Phd Student of Accounting, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Morteza Rafiee

M.A student of Accounting, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Parisa Borji

M.A student of Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran

Abstract

Companies are always looking for ways to pay lower tax, through tax avoidance. By highlighting the similarities and differences of companies, financial statement comparability increases the users' will be able to identify unusual transactions of companies and reduces managers' willingness to tax avoidance. Therefore, the purpose of this study is to investigate the effect of financial statement comparability on tax avoidance and also to examine the moderating role of market competition in this regard. For this purpose, using multiple regression analysis on panel data, the data of 110 companies listed on Tehran Stock Exchange are analyzed during the period 2013- 2018. The results show that the financial statement comparability as a governance mechanism prevents managers' opportunistic behaviors including tax avoidance. The findings also indicate that the negative relationship between comparability and tax avoidance is less severe in firms in highly competitive industries. This result supports the view that competitive pressure can increase managers' incentives for tax avoidance by providing more cash to invest and cope with the competition.

Keywords: Financial Statement Comparability, Tax Avoidance, Market Competition.

پژوهش‌های حسابداری مالی

سال دوازدهم، شماره سوم، پیاپی (۴۵)، پاییز ۱۳۹۹

تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۹/۱۶

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۳/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۱۴

صص: ۲۳-۴۴

مقاله پژوهشی

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، رقابت بازار محصول و اجتناب مالیاتی

امید فرجی^{۱*}، رضا سجادیپور^{**}، مرتضی رفیعی^{***}، پریسا برجی^{****}

* استادیار حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران

omid_faraji@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

sajadpour@mail.um.ac.ir

*** دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

rafiei@mail.um.ac.ir

**** کارشناس ارشد حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران

p.borji@ut.ac.ir

چکیده

شرکت‌ها همواره به دنبال راهکارهایی برای پرداخت کمتر مالیات‌اند؛ اجتناب مالیاتی، یکی از این راهکارها است. افزایش قابلیت مقایسه صورت‌های مالی با برجسته‌کردن شباهت‌ها و تفاوت‌های شرکت‌های مختلف، امکان شناسایی معاملات غیرعادی شرکت‌ها را افزایش و تمایل مدیران را نسبت به اجتناب مالیاتی کاهش می‌دهد؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی و همچنین، بررسی نقش تعدیل‌کننده رقابت بازار محصول در این رابطه است. بدین منظور، اطلاعات ۱۱۰ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۹۶-۱۳۹۱ با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه مبتنی بر داده‌های ترکیبی بررسی شدند. نتایج نشان دادند قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به‌منزله یک سازوکار حاکمیتی، از رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران از جمله اجتناب مالیاتی ممانعت می‌کند. همچنین، یافته‌ها نشان دادند ارتباط منفی بین قابلیت مقایسه و اجتناب مالیاتی در شرکت‌هایی شدت کمتری دارد که در صنایع با رقابت بالا فعالیت دارند. این نتیجه تأیید می‌کند فشار رقابتی، انگیزه مدیران را برای اجتناب مالیاتی افزایش می‌دهد؛ زیرا از این طریق وجوه نقد بیشتری به‌منظور سرمایه‌گذاری و سبقت‌گرفتن از رقبای در اختیار دارند.

واژه‌های کلیدی: قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، اجتناب مالیاتی، رقابت بازار محصول.

مقدمه

مالیات، بخشی از درآمد یا دارایی افراد، مؤسسات و شرکت‌ها است که در قبال بهره‌برداری از امکانات و منابع یک کشور و در راستای تأمین مخارج عمومی جامعه و اجرای سیاست‌های مالی دولت‌ها اخذ می‌شود. حدود ۹۰ الی ۹۵ درصد از هزینه‌های عمومی برخی از کشورهای توسعه‌یافته از محل درآمدهای مالیاتی تأمین می‌شود؛ اما در کشورهای در حال توسعه به دلیل وجود ساختار تورمی و ناکارایی سیستم مالیاتی، درآمدهای مالیاتی، سهم بسیار اندکی را از تولید ناخالص داخلی به خود اختصاص داده است. در کشور ما نیز به سبب نبود شفافیت و ناکارایی نظام مالیاتی در شناسایی صحیح میزان درآمد شرکت‌ها و افراد، میزان مالیات تشخیصی غالباً بسیار ناچیز است [۱۵]. در این راستا، شناسایی عوامل مؤثر بر امور مالیاتی شرکت‌ها بیش از پیش اهمیت می‌یابد و به بهبود کارایی نظام مالیاتی کشور کمک می‌کند. یکی از موضوعات مهم در حوزه مالیات، اجتناب مالیاتی است.

اجتناب مالیاتی نوعی استفاده از خلأهای قانونی در قوانین و مقررات مالیاتی به منظور کاهش مبلغ مالیات است که قوانین محدودکننده‌ای برای کنترل آن وجود ندارد [۵، ۱۶] و از منظر جرم‌شناسی تعقیب شدنی نیست [۷، ۱۱]. از دیدگاه اجتماعی، اجتناب مالیاتی شرکت‌ها مانع از تأمین مالی پروژه‌هایی می‌شود که برای جامعه ضروری‌اند [۳۳، ۵۱]؛ بنابراین، اجتناب مالیاتی به ضررهای جبران‌ناپذیری برای جامعه منجر می‌شود؛ همین امر سبب شده است اجتناب مالیاتی به یکی از نگرانی‌های اصلی دولت‌ها تبدیل شود [۸]. به دنبال آنکه مایدو [۵۴] بر اهمیت نقش کیفیت اطلاعات حسابداری در امور مالیاتی شرکت‌ها تأکید ورزید و کراکر و اسلمرود [۳۳] و

دسای و دارماپالا [۳۵] نظریه نمایندگی را در پژوهش‌های حوزه مالیاتی گنجانده‌اند، تأثیر کیفیت اطلاعات حسابداری بر اجتناب مالیاتی بیش از پیش بحث و بررسی شد.

قابلیت مقایسه اطلاعات مالی، یکی از ویژگی‌های کیفی اطلاعات مالی است که نهادهای استانداردگذار حسابداری به آن تأکید فراوان داشته‌اند. این قابلیت، موضوعی حیاتی برای توانمندسازی سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر استفاده‌کنندگان در تصمیم‌گیری‌های آگاهانه محسوب می‌شود [۲۲]. قابلیت مقایسه با بهبود کیفیت اطلاعات مالی و محیط اطلاعاتی، امکان شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های شرکت‌های مختلف و ارزیابی بهتر عملکرد اقتصادی آنها را برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، فراهم و تخصیص بهینه منابع سرمایه را تسهیل می‌کند [۳۹]. سؤال مطرح‌شده این است که آیا قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، علاوه بر تخصیص بهینه منابع در بازار سرمایه، بر تصمیم‌های مدیران شرکت‌ها به خصوص در زمینه اجتناب مالیاتی تأثیرگذار است یا خیر. در محیط اقتصادی مشابه، درستی یا نادرستی مبادلات اقتصادی بین شرکت‌هایی که قابلیت مقایسه بالاتری در یک صنعت دارند، توسط یکدیگر تأیید می‌شود و اجتناب مالیاتی را برای شرکت‌ها دشوار می‌سازد. افزون بر این، اطلاعات حسابداری با قابلیت مقایسه بالاتر، با کاهش هزینه‌های کسب اطلاعات، کارایی حاکمیت شرکتی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی را بهبود می‌بخشد و هزینه اجرای فعالیت‌های اجتناب مالیاتی را برای نیل به منافع شخصی افزایش می‌دهد. به این ترتیب، قابلیت مقایسه بیشتر، تمایل مدیران نسبت به اجتناب از پرداخت مالیات را کاهش و ضمن جلوگیری از تحمیل هزینه‌های نمایندگی ناشی از این امر، اجتناب مالیاتی شرکت‌ها

را کاهش می‌دهد [۵۱، ۵۸]. همچنین، رقابت بازار محصول نیز بر رابطه بین قابلیت مقایسه و اجتناب مالیاتی تأثیر می‌گذارد. یک دیدگاه این است که رقابت بازار محصول به‌عنوان سازوکار حاکمیتی برون‌سازمانی عمل می‌کند و مانع از اجتناب مالیاتی مدیران می‌شود؛ زیرا اجتناب مالیاتی از جمله فعالیت‌هایی است که به کاهش ارزش شرکت منجر می‌شود [۳۱]. دیدگاه دیگر این است که رقابت بالا در بازار محصول می‌تواند به افزایش فشار بر شرکت منجر شود و این انگیزه را در مدیران ایجاد کند که به‌منظور جلوگیری از خروج جریان‌های نقدی و استفاده از این وجوه برای انجام سرمایه‌گذاری‌های بیشتر به اجتناب مالیاتی مبادرت کنند [۲۹]. از منظر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی نیز رقابت بالاتر در بازار محرکی برای افزایش کیفیت گزارشگری و قابلیت مقایسه اطلاعات مالی به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران است [۵۱، ۵۲] که درنهایت، به کاهش اجتناب مالیاتی منجر می‌شود [۵۱].

پس از ارائه معیار اندازه‌گیری قابلیت مقایسه صورت‌های مالی توسط دی‌فرانکو و همکاران [۳۴] و فرانسیس و همکاران [۴۰]، پژوهش در زمینه قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری، توجه بسیاری را در سراسر دنیا و نیز ایران برانگیخت. پژوهش‌هایی عوامل مؤثر بر قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری مانند پیاده‌سازی استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی [۲۳، ۵۶، ۶۲] را بررسی کردند. سایر پژوهش‌ها نیز عواقب اقتصادی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی را از منظر تحلیل گران [۳۴]، مدیریت سود [۱۳، ۶۲] و اجتناب مالیاتی در چین [۵۱، ۵۸] مطالعه کردند.

نتایج حاصل از بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهند تا کنون در کشور ایران پژوهشی در زمینه تأثیر ویژگی‌های کیفی اطلاعات مالی، به‌ویژه

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی انجام نشده است؛ بنابراین، از جمله دستاوردها و نوآوری‌های این پژوهش، جبران خلأ تجربی در رابطه با تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها در محیط ایران است؛ از این‌رو در این پژوهش، با آشکارسازی اینکه قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری مالی به‌عنوان یک سازوکار حاکمیتی برون‌سازمانی، سطح اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را کاهش می‌دهد، شواهد بسیاری در زمینه سودمندی صورت‌های مالی در تصمیم‌گیری از منظر اجتناب مالیاتی ارائه می‌شود. همچنین، بررسی نقش تعدیل‌گر رقابت بازار محصول بر رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و اجتناب مالیاتی از دیگر دستاوردهای این پژوهش محسوب می‌شود؛ بنابراین، پژوهش حاضر ادبیات مربوط به عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را گسترش می‌دهد و از دیدگاه نظارت بر افشای اطلاعات، در این پژوهش، استدلال می‌شود بهبود کیفیت اطلاعات حسابداری بر جلوگیری از اجتناب مالیاتی شرکت‌ها تأثیر مثبتی دارد و محیط مالیاتی منصفانه‌ای را برای بازار سرمایه فراهم می‌آورد.

در بخش‌های بعدی، مبانی نظری و تدوین فرضیه‌های پژوهش، روش‌شناسی پژوهش شامل جامعه و نمونه آماری و نحوه اندازه‌گیری متغیرها ارائه و پس از آن، یافته‌های پژوهش، تشریح شده‌اند و درنهایت، بحث و نتیجه‌گیری شده است و پیشنهادها ارائه شده‌اند.

مبانی نظری و تدوین فرضیه‌ها

دسای و دارماپالا [۳۵] یک چارچوب نظری راجع به تصمیم‌گیری در زمینه سپرسازی مالیاتی در چارچوب نظری نمایندگی ارائه کردند. آنها معتقدند

کردند. آنان نشان دادند شناسایی معاملاتی که با هدف اجتناب مالیاتی صورت می‌گیرد، در یک محیط با شفافیت اطلاعاتی بیشتر آسان‌تر است و این امر، مانع از اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌شود. خورانا و موزر [۴۶] در مطالعه‌ای به نقش حاکمیتی سرمایه‌گذاران نهادی در اجتناب مالیاتی پرداختند. آنان استدلال کردند سرمایه‌گذاران نهادی با توجه به ظرفیت پردازش اطلاعات و منابع و مزایای حرفه‌ای خود رفتارهای منفعت‌طلبانه مدیران را کاهش می‌دهند که نتیجه آن در بهبود شفافیت اطلاعات، کارایی نظارت سهامداران و سرمایه‌گذاران خارجی، متبلور و بدین ترتیب، حضور سهامداران نهادی مانع از اجتناب مالیاتی مدیران خواهد شد. مطالعات فوق نشان می‌دهند کاهش هزینه‌های نمایندگی به کاهش میزان اجتناب مالیاتی شرکت‌ها منجر می‌شود.

همچنین، باشمن و اسمیت [۲۵] استدلال می‌کنند اطلاعات حسابداری مالی با کیفیت بالا به‌عنوان یک آگاه‌کننده و سازوکار حاکمیتی ایفای نقش می‌کند. نقش آگاه‌کننده اطلاعات حسابداری به سرمایه‌گذاران و مدیران کمک می‌کند تا فرصت‌های سرمایه‌گذاری خوب و بد را تشخیص دهند و از این طریق، تخصیص سرمایه را به پروژه‌های دارای ارزش بالاتر تسهیل می‌کند. نقش حاکمیتی اطلاعات حسابداری به کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و نظارت اثربخش بر رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران کمک می‌کند و اطلاعات حسابداری با کیفیت بالا عدم تقارن اطلاعاتی و مشکلات نمایندگی را کاهش می‌دهد و حاکمیت شرکتی را تقویت می‌کند [۲۰]. قابلیت مقایسه به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت اطلاعات در حسابداری مالی، امکان شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های دو مجموعه از پدیده‌های اقتصادی را برای استفاده‌کنندگان فراهم می‌آورد [۳۹]. مقایسه

معاملات پیچیده اجتناب مالیاتی، ابزار، پوشش و بهانه‌هایی برای دستکاری سود، معاملات غیرعادی با اشخاص وابسته و سایر رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران فراهم می‌کند و به ایجاد هزینه‌های نمایندگی منجر می‌شود. براساس این چارچوب، اجتناب مالیاتی شرکت‌ها و انحراف مدیریتی مکمل یکدیگرند. افراد درون‌سازمانی در راستای اجتناب از پرداخت مالیات، ساختارها و معاملات سازمانی پیچیده‌ای را بنا می‌نهند و منابع شرکت را تحت پوشش این ساختارهای پیچیده و در راستای منافع شخصی خود به کار می‌گیرند [۳۶]. عدم تقارن اطلاعات ناشی از مبادلات پیچیده به مدیران در پنهان‌کردن منافع شخصی خود کمک می‌کند، فرصت‌های بیشتری برای انحراف مدیریتی ایجاد می‌کند و مدیران را به مشارکت بیشتر در فعالیت‌های مرتبط با سپر سازی مالیاتی سوق می‌دهد که آن را اثر بازخورد سپر مالیاتی می‌نامند [۳۵]. آتوود و لولن [۲۱] دریافتند انحراف مدیران و اجتناب مالیاتی در کشورهایی که حمایت از سرمایه‌گذاران در آنها ضعیف است، در صنایعی که نرخ مالیات پایینی دارند و به اصطلاح بهشت مالیاتی محسوب می‌شوند، مکمل یکدیگرند. دسای، دیک و زینگالس [۳۶] نشان دادند سازوکارهای حاکمیت شرکتی اثربخش در شرکت‌ها مانع انحراف مدیریتی و اجتناب مالیاتی می‌شود. از منظر حاکمیت شرکتی بیرونی، تقویت اجرای مالیات، بازدارنده انحراف مدیریتی است [۳۶]. مطالعات پیشین نشان داده‌اند گزارشگری مالی مبهم و پیچیدگی اطلاعات مالی شرکت‌ها بر تصمیم‌های مالیاتی تأثیر می‌گذارد. اطلاعات و صورت‌های مالی مبهم، پیچیدگی سازمان را افزایش می‌دهد [۲۶] و این امر نیز اجتناب مالیاتی را تسهیل می‌کند [۵۱]. چن و لین [۳۲] در پژوهشی رابطه مثبتی بین میزان عدم تقارن اطلاعاتی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها کشف

نشان می‌دهند قابلیت مقایسه، زمانی مفیدتر است که مخاطب درباره صنعتی که شرکت هدف در آن فعالیت می‌کند، اطلاعات نسبتاً کمی داشته باشد. ژانگ [۶۴] به بررسی پیامدها و مزایای قابلیت مقایسه حسابداری برای حسابرسی مستقل از نظر میزان تلاش حسابرسی و نتایج حسابرسی پرداخته است. او استدلال می‌کند قابلیت مقایسه حسابداری بین شرکت‌های همکار در صنایع مشابه، نشان‌دهنده شباهت و وابستگی محیط‌های کاری شرکت‌ها و گزارشگری مالی آنها است و به احتمال زیاد هزینه‌های کسب اطلاعات، پردازش و آزمون اطلاعات را کاهش می‌دهد و در دسترس بودن اطلاعات درباره مشتریان مقایسه‌شده باعث بهبود کارایی و دقت حسابرسی می‌شود. نتایج او نشان می‌دهند قابلیت مقایسه با هزینه‌های حسابرسی، تأخیر حسابرس و احتمال اظهار نظر نادرست حسابرس رابطه‌ای منفی دارد. سان [۶۲] و کیا و صفری گرایلی [۱۳] به بررسی رابطه بین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و مدیریت سود پرداختند. آنان دریافتند با بهبود قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری، محیط اطلاعات حسابداری برای سرمایه‌گذاران شفاف‌تر می‌شود و مدیریت سود از طریق ارقام تعهدی را دشوار و پرهزینه می‌سازد و مدیران، مدیریت سود واقعی را جایگزین مدیریت سود مبتنی بر ارقام تعهدی می‌کنند. بدین ترتیب، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به‌عنوان سازوکار حاکمیتی نیز ایفای نقش می‌کند. از منظر اجتناب مالیاتی، گریزگاه‌های مالیاتی، بیشتر شامل تجدید ساختار عملیات و فرآیندهای تجاری است و تجدید ساختار نیز به شکل‌گیری مبادلات غیرعادی منجر می‌شود. اطلاعات حسابداری با قابلیت مقایسه بالاتر معیاری برای سرمایه‌گذاران برای ارزیابی و فهم عملکرد شرکت فراهم می‌آورد؛ این امر به برجسته‌شدن شباهت‌ها و تفاوت‌های اقتصادی شرکت‌های مختلف منجر می‌

اقتصادی معنی‌دار تنها زمانی میسر می‌شود که یک معیار قابلیت مقایسه وجود داشته باشد و شرکت‌های با قابلیت مقایسه بالاتر می‌توانند معیار بهتری برای یکدیگر باشند. این امر انتقال اطلاعات بین شرکت‌ها را بهبود می‌بخشد و سرمایه‌گذاران را قادر می‌سازد شباهت‌ها و تفاوت‌های بین آنها را تمیز دهند. همچنین، افزایش قابلیت مقایسه می‌تواند خطای پیش‌بینی تحلیل‌گران را کاهش دهد و دقت پیش‌بینی آنها را بهبود بخشد [۳۴]، فانگ و همکاران [۳۸] دریافتند بین شرکت‌های مقایسه‌شده، اثر پوششی اطلاعات وجود دارد؛ یعنی در صنایع مشابه، اطلاعات شرکت‌ها مکمل یکدیگرند. افزایش قابلیت مقایسه به بهبود محتوای اطلاعاتی سود شرکت منجر می‌شود و اطلاعات بیشتری را به بازار ارائه می‌دهد. یافته‌های دورنف و مانگن [۳۷] و رمنث [۵۹] نشان می‌دهند اطلاعات حسابداری شرکت بر اطلاعات حسابداری و تصمیم‌های تجاری شرکت‌های همکار تأثیر می‌گذارد و کیفیت اطلاعات حسابداری نیز در شرکت‌های مقایسه‌شده بالاتر است. کیم و همکاران [۴۷] دریافتند قابلیت مقایسه بیشتر صورت‌های مالی، سرمایه‌گذاران را قادر می‌سازد عملکرد شرکت را به راحتی درک و ارزیابی کنند. آنان همچنین نشان دادند قابلیت مقایسه اطلاعات مالی، انگیزه مدیران را برای پنهان‌سازی اخبار منفی کاهش می‌دهد و بدین ترتیب، ریسک سقوط قیمت سهام نیز کاهش می‌یابد. چن و همکاران [۳۰] استدلال می‌کنند قابلیت مقایسه، نتایج ادغام و تحصیل را بهبود می‌بخشد؛ زیرا به خریداران کمک می‌کند اهداف بالقوه را بهتر شناسایی و با دقت بیشتری ارزیابی کنند. از دیدگاه آنان، قابلیت مقایسه به خریداران کمک می‌کند جریان‌های نقدی و سودهای آتی را بهتر درک و پیش‌بینی کنند، هزینه کسب اطلاعات را کاهش دهند و ارزش‌گذاری شرکت هدف را آسان‌تر سازند. نتایج پژوهش آنان

شود، حتی باعث جلوگیری بیشتر از اجتناب مالیاتی می‌شود. به عبارت دیگر، رقابت بالاتر، رابطه بین قابلیت مقایسه و اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند [۵۱].

دیدگاه دیگر این است که رقابت بازار محصول به عنوان یکی از انگیزه‌های اجتناب مالیاتی عمل می‌کند [۲۹]. برخی مطالعات نشان می‌دهند رقابت، فرصت طلبی مدیریتی را افزایش می‌دهد [۴۹، ۵۸، ۶۵] و فرصت طلبی مدیران به دستکاری آنها در گزارشگری مالی منجر می‌شود [۴۹، ۵۰]. بر اساس این دیدگاه، رقابت متهورانه سبب ایجاد فشار بر شرکت می‌شود و به مدیریت سود متهورانه منجر می‌شود و مدیریت سود متهورانه نیز با اجتناب مالیاتی متهورانه رابطه‌ای مثبت دارد [۴۱]. افزون بر این، رقابت متهورانه، این انگیزه را در مدیران ایجاد می‌کند که از طریق اجتناب مالیاتی، وجوه نقد بیشتری به منظور سرمایه‌گذاری و سبقت گرفتن از رقبا در اختیار داشته باشند؛ بنابراین، شرکت‌هایی که با رقابت بالاتری در بازار محصول مواجه‌اند، از انگیزه بالایی برای اجتناب مالیاتی برخوردارند و با شدت بیشتری به اجتناب مالیاتی مبادرت می‌ورزند [۲۹]. بدین ترتیب، پیش‌بینی می‌شود تأثیر قابلیت مقایسه اطلاعات مالی بر اجتناب مالیاتی، هنگامی برجسته‌تر باشد که شرکت انگیزه‌ای مانند رقابت بازار محصول برای این کار دارد. با توجه به مطالب و استدلال‌های بیان‌شده، فرضیه بدون جهت زیر به‌عنوان فرضیه دوم پژوهش ارائه می‌شود:

فرضیه دوم: رقابت بازار محصول به شکل معناداری رابطه بین قابلیت مقایسه اطلاعات مالی و اجتناب مالیاتی را تعدیل می‌کند.

روش پژوهش

شود، توانایی افراد برون‌سازمانی را در شناسایی معاملات غیرعادی افزایش می‌دهد و پنهان‌سازی فعالیت‌های اجتناب مالیاتی را دشوار می‌سازد که در نهایت به کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌انجامد. علاوه بر این، هنگامی که سود شرکت اطلاعات بیشتری درباره شرکت‌های رقیب، در دسترس استفاده‌کنندگان قرار دهد، هزینه‌های کسب و پردازش اطلاعات کاهش می‌یابند [۲۴، ۳۴]؛ بنابراین، قابلیت مقایسه اطلاعات مالی، هزینه نظارت را کاهش می‌دهد، اثربخشی آن را بهبود می‌بخشد، هزینه انحراف مدیریتی را افزایش می‌دهد و هزینه‌های نمایندگی ناشی از اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. با توجه به مطالب ارائه‌شده، فرضیه اول پژوهش به‌صورت زیر تدوین می‌شود:

فرضیه اول: قابلیت مقایسه صورت‌های مالی تأثیر منفی و معناداری بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌گذارد.

پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهند رقابت بازار محصول بر تصمیم‌گیری‌های مدیریتی مانند سرمایه‌گذاری، نگهداشت وجه نقد، تأمین مالی، تقسیم سود و گزارشگری مالی تأثیر می‌گذارد [۱۸، ۱۹، ۲۷، ۴۳، ۵۲]. رقابت به‌عنوان سازوکار حاکمیتی برون‌سازمانی، فعالیت‌های مدیریتی مانند اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد که ممکن است سبب کاهش ارزش شرکت شود [۳۱]. علاوه بر این، رقابت بالاتر می‌تواند کیفیت گزارشگری مالی و قابلیت مقایسه اطلاعات مالی را افزایش دهد [۵۱، ۵۲]؛ این امر باعث دشوار شدن پنهان‌سازی فعالیت‌های مرتبط با اجتناب مالیاتی و در نتیجه، کاهش اجتناب مالیاتی می‌شود [۵۱]. این استدلال با یافته‌های کوییک و همکاران [۴۸] و خدای پور و برزایی [۶] که حاکی از رابطه منفی بین رقابت و اجتناب مالیاتی است، مطابقت دارد. علاوه بر این، اگر رقابت بازار با قابلیت مقایسه بالاتر همراه

جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. با توجه به اینکه محاسبه متغیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی مستلزم استفاده از اطلاعات سود و بازده شش ماهه سه دوره قبل است، اطلاعات مورد نیاز طی دوره زمانی ۱۳۸۸-۱۳۹۶ جمع‌آوری و در نهایت، آزمون فرضیه‌های پژوهش در بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۳۹۶ صورت گرفته است. نمونه پژوهش با روش حذف سیستماتیک از جامعه آماری انتخاب شده است؛ به این صورت که نمونه انتخابی پژوهش شامل شرکت‌هایی است که مجموعه شرایط زیر را داشته باشند:

۱- به دلیل استفاده از سودها و بازده‌های شش ماهه شرکت‌ها در محاسبه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند ماه باشد.

۲- در دوره پژوهش، تغییر سال مالی یا تغییر فعالیت وجود نداشته و از بورس خارج نشده باشد.

۳- جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری، هلدینگ‌ها، بانک‌ها و بیمه‌ها نباشد.

۴- با توجه به اینکه قابلیت مقایسه اطلاعات مالی در سطح صنعت محاسبه می‌شود، علاوه بر اعمال موارد یادشده، صنایعی انتخاب می‌شوند که تعداد شرکت‌های آنها طی دوره زمانی پژوهش دست کم ۷ شرکت باشد.

۵- در طی بازه زمانی پژوهش، شرکت سود گزارش کرده باشد.

پس از لحاظ کردن محدودیت‌های فوق، تعداد ۱۱۰ شرکت به عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند که با حذف شرکت - سال‌های زیان‌ده داده‌های پژوهش از نوع ترکیبی (پنل نامتوازن) و از رگرسیون

حداقل مربعات معمولی با کنترل اثرات ثابت سال و صنعت برای اجرا الگو استفاده شده است. در گردآوری داده‌ها از بانک اطلاعاتی ره‌آورد نوین نسخه ۳ و بانک اطلاعاتی سازمان بورس اوراق بهادار (کدال) و برای آزمون فرضیه‌ها از برنامه ایویوز نسخه ۱۰ استفاده شده است.

مدل‌های رگرسیونی پژوهش

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از رابطه‌های (۱) و (۲) به ترتیب برای آزمون فرضیه اول و دوم پژوهش استفاده شده است:

$$TA_{it} = \alpha_0 + \beta_1 COM_{it} + \beta_2 FC_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 MB_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \beta_6 PPE_{it} + \beta_7 SIZE_{it} + IND_i + YEAR_t + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$TA_{it} = \alpha_0 + \beta_1 COM_{it} + \beta_2 CMP_{it} + \beta_3 CMP \times COM_{it} + \beta_4 FC_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 MB_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 PPE_{it} + \beta_9 SIZE_{it} + IND_i + YEAR_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

متغیرهای الگوهای ذکرشده به تفکیک وابسته، مستقل، تعدیل‌گر و کنترل به شرح زیرند:

متغیر وابسته پژوهش

اجتناب مالیاتی (TA_{it}): به منظور محاسبه اجتناب مالیاتی باید از شاخصی استفاده شود که بهتر فعالیت‌های اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را اندازه‌گیری کند و در این راستا توجه به قوانین و مقررات مالیاتی محیط مدنظر امری ضروری است که معیار تفاوت بین نرخ قانونی و واقعی مالیات برای محاسبه اجتناب مالیاتی، از این ویژگی برخوردار است. با توجه به متفاوت بودن فعالیت‌های مربوط به اجتناب مالیاتی در شرکت‌ها و صنایع مختلف، این معیار سعی در اندازه‌گیری اجتناب مالیاتی با توجه به شرایط خاص شرکت و صنعت مربوطه دارد؛ بنابراین، به نظر می‌رسد این معیار، شاخص مناسب‌تری برای عملیاتی کردن اجتناب مالیاتی در شرکت‌های ایرانی باشد [۸]:

بنابراین، به پیروی از خواجه‌وی و همکاران [۸]، دسای و دارماپالا [۳۵]، خورانا و موزر [۴۶] و مجید و یان [۵۱]، در این پژوهش از تفاوت بین نرخ قانونی و واقعی مالیات به‌عنوان شاخص اجتناب مالیاتی استفاده می‌شود. نرخ واقعی مالیات شرکت نشان‌دهنده این است که مالیات بر درآمد شرکت، چند درصد سود قبل از کسر مالیات است و از تقسیم مالیات بر درآمد سود قبل از کسر مالیات به دست می‌آید. با توجه به اینکه ممکن است تمام درآمدهای شرکت مشمول مالیات نباشند، این نرخ از فعالیت‌های اجتناب مالیاتی شرکت تأثیر می‌گیرد. همچنین، نرخ قانونی مالیات شرکت با توجه به ماده ۶ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی محاسبه می‌شود که در سال ۱۳۸۸ تصویب و در سال ۱۳۸۹ دستورالعمل مربوطه ابلاغ شد. بدین صورت که مالیات شرکت‌ها تا قبل از سال ۱۳۸۸ با نرخ ۲۲/۵٪ (اعمال ۱۰ درصد معافیت مالیاتی شرکت‌های بورسی موضوع ماده ۱۴۳ قانون مالیات‌های مستقیم) و از سال ۱۳۸۹ به بعد چنانچه سهام‌شمار شرکت دست‌کم ۲۰ درصد باشد با نرخ ۲۰ درصد و در غیر این صورت، با نرخ ۲۲/۵ درصد در نظر گرفته می‌شود. افزون بر این، با مستثنی کردن شرکت‌های دارای زیان سنواتی تأییدشده، صرفاً شرکت‌هایی بررسی می‌شوند که در شرایط کلی مشمول مالیات‌اند.

متغیر مستقل اصلی پژوهش

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی (COM_{it}): دی فرانکو و همکاران [۳۴] بیان داشتند هنگامی دو شرکت باهم مقایسه می‌شوند که سیستم‌های حسابداری آنها رویدادهای اقتصادی یکسان را به صورت مشابه در صورت‌های مالی منعکس کنند. برای اندازه‌گیری سیستم حسابداری یک شرکت در

هر سال، مطابق با دی‌فرانکو و همکاران [۳۴] چن و همکاران [۳۴] و حبیب و همکاران [۴۲]، رگرسیون سری زمانی به شرح رابطه (۳) با استفاده از سود شش‌ماهه t سال اخیر منتهی به سال t و بازده سهام شش‌ماهه t سال اخیر منتهی به سال t اجرا می‌شود:

$$EARNINGS_{it} = \alpha_i + \beta_i RETURN_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

که در آن $EARNINGS_{it}$ سود خالص شش‌ماهه و $RETURN_{it}$ بازده سهام در شش‌ماهه t است. ضرایب برآوردشده α_i و β_i سیستم حسابداری شرکت i در نظر گرفته می‌شوند که رویدادهای اقتصادی شرکت را در صورت‌های مالی منعکس می‌کنند. در صورتی که شرکت‌های i و j با هم مقایسه شوند، قرارداد بازده سهام شرکت i در سیستم حسابداری شرکت j باید نتایج مشابهی به دست دهد. درباره شرکت j نیز مانند شرکت i و با استفاده از داده‌های شرکت j ، ضرایب α_j و β_j برآورد می‌شوند. به‌منظور اندازه‌گیری میزان شباهت سیستم‌های حسابداری شرکت‌های i و j ، دی فرانکو و همکاران [۳۴] واکنش حسابداری شرکت i و شرکت j به رویدادهای اقتصادی شرکت i را به شرح رابطه‌های (۴) و (۵) محاسبه می‌کنند:

$$E(EARNINGS)_{iit} = \alpha_i + \beta_i RETURN_{it} \quad (4)$$

$$E(EARNINGS)_{ijt} = \alpha_j + \beta_j RETURN_{it} \quad (5)$$

که در آن $E(EARNINGS)_{iit}$ سود برآوردی شرکت i با توجه به سیستم حسابداری و بازده سهام شرکت i در شش‌ماهه t است. به‌طور مشابه شرکت i در شش‌ماهه t سود برآوردی شرکت j با توجه به سیستم حسابداری شرکت j و بازده سهام شرکت i در شش‌ماهه t است. نمره قابلیت مقایسه شرکت i و شرکت j ، (COM_{ijt}) با ضرب عدد (-۱) در میانگین نمره‌های قابلیت مقایسه دو به دو شرکت‌ها به شرح رابطه (۶) محاسبه می‌شود؛ یعنی قدر مطلق تفاوت بین سودهای پیش‌بینی شده با استفاده از بازده سهام

فروش شرکت i به فروش صنعت را نشان می‌دهند. شاخص لرنر شرکت i (LI_i) نیز به شرح رابطه (۸) محاسبه می‌شود:

$$LI_i = (SALES - COGS - SG \& A) / SALES \quad (۸)$$

که در آن LI_i شاخص شرکت i ، $SALES$ فروش شرکت i ، $COGS$ بهای تمام‌شده کالا (خدمات) فروش‌رفته و $SG\&A$ هزینه‌های عمومی، اداری و فروش شرکت را نشان می‌دهند. همچنین، به منظور اعتبارسنجی مجدد تأثیر تعدیل‌گر رقابت بر رابطه بین قابلیت مقایسه اطلاعات مالی و اجتناب مالیاتی، از شاخص آنتروپی در آزمون‌های حساسیت استفاده می‌شود.

متغیرهای کنترلی پژوهش

با توجه به پژوهش‌های پیشین برخی متغیرهای کنترلی که ممکن است بر میزان اجتناب مالیاتی شرکت‌ها اثر داشته باشند مانند محدودیت مالی [۱۶]، اهرم مالی [۶، ۷، ۸، ۵۱، ۵۵، ۵۸]، فرصت‌های رشد [۸، ۴۶، ۵۱، ۵۵، ۵۸]، بازده دارایی‌ها [۵۱، ۵۵، ۵۸]، ناخالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات [۸، ۴۶، ۵۱، ۵۸] و اندازه شرکت [۶، ۷، ۸، ۱۶، ۴۶، ۵۱، ۵۵، ۵۸] به مدل رگرسیونی پژوهش اضافه شده‌اند که در ادامه به توضیح این متغیرها پرداخته می‌شود.

محدودیت مالی (FC): در این پژوهش به منظور سنجش محدودیت مالی از مدل کاپلان و زینگیلز (۱۹۹۷) به شرح رابطه (۹) استفاده شده که تهرانی و حصارزاده [۴] بر اساس شرایط بازار ایران بومی سازی کرده‌اند. انتظار می‌رود شرکت‌های با محدودیت‌های مالی، دسترسی کمتری به منابع مالی خارجی داشته باشند و بیشتر به فعالیت‌های اجتناب مالیاتی مبادرت ورزند [۱۶].

$$KZ_{IR} = 17/330 - 37/486C - 15/216DIV + 3/394LEV - 1/402 \quad (۹)$$

i در سیستم حسابداری شرکت i و شرکت j در ۸ دوره شش ماهه گذشته:

$$COM_{ijt} = -\frac{1}{8} \times \sum_{t=7}^t \left| E(EARNINGS)_{ijt} - E(EARNINGS)_{ijt} \right| \quad (۶)$$

با توجه به اینکه COM_{ijt} در رابطه (۶) عددی منفی است، دی‌فرانکو و همکاران [۳۸] بیان داشتند ارزش بالاتر COM_{ijt} یعنی اختلاف کمتر قدر مطلق بالا بیان‌کننده قابلیت مقایسه بیشتر صورت‌های مالی شرکت‌های i و j است. در این پژوهش، به پیروی از پژوهش‌های پیشین [۳۸، ۴۷]، میانگین ۴ نمره بالاتر قابلیت مقایسه شرکت‌ها در سال t به‌عنوان شاخص اصلی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی استفاده می‌شود و میانگین تمام نمرات قابلیت مقایسه شرکت‌ها به‌عنوان شاخص جایگزین در آزمون‌های اضافه و به منظور اعتبارسنجی مجدد رابطه بین قابلیت مقایسه اطلاعات مالی و اجتناب مالیاتی استفاده می‌شود. متغیر تعدیل‌گر پژوهش:

رقابت بازار محصول (CMP_{it}): به‌منظور عملیاتی کردن متغیر رقابت بازار محصول، مطابق با پژوهش شارما [۶۱] و نمازی و رضایی [۱۷] از شاخص لرنر تعدیل‌شده استفاده می‌شود. این شاخص، قدرت بازار محصول شرکت، یعنی توانایی شرکت برای تعیین قیمتی بیش از هزینه نهایی را در سطح صنعت اندازه‌گیری می‌کند. نحوه اندازه‌گیری شاخص لرنر تعدیل‌شده به شرح رابطه (۷) است:

$$LI_{LA} = LI_i - \sum_{i=1}^N \omega_i LI_i \quad (۷)$$

که در آن LI_{LA} شاخص لرنر تعدیل‌شده بر مبنای صنعت، LI_i شاخص لرنر شرکت i و ω_i نسبت

ناخالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات (PPE): هرچه شرکت دارایی‌های ثابت بیشتری داشته باشد، هزینه استهلاک بیشتری نیز متحمل می‌شود؛ این امر بر مالیات شرکت تأثیر می‌گذارد. این متغیر از طریق نسبت ناخالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات بر مجموع دارایی‌های پایان دوره اندازه‌گیری شده است [۵۸، ۵۱].

اندازه شرکت (SIZE): یافته‌های پژوهش‌های پیشین نشان دادند شرکت‌های بزرگ، ماهیت پیچیده‌تری داشته‌اند و هزینه اجتناب مالیاتی در این شرکت‌ها کمتر است؛ بنابراین، رابطه مثبت بین اندازه شرکت و اجتناب مالیاتی پیش‌بینی می‌شود. برای اندازه‌گیری متغیر اندازه شرکت از لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌های پایان دوره استفاده شده است [۲، ۳].

همچنین به منظور کنترل اثرات سال‌ها و صنایع، متغیرهای مجازی سال و صنعت نیز به مدل، اضافه و کنترل شده‌اند [۱۲، ۵۱، ۵۸].

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

آماره‌های توصیفی داده‌های پژوهش در نگاره (۱) ارائه شده‌اند (به منظور کاهش اثر داده‌های پرت، داده‌ها سطح ۱٪ وینسورایز شده‌اند). مطابق با نتایج به دست آمده، مقدار میانگین اجتناب مالیاتی، تقریباً برابر با ۱۰ درصد است. این مطلب نشان می‌دهد به طور متوسط نرخ واقعی مالیات شرکت‌ها ۱۲/۵ درصد سود قبل از کسر مالیات است. علاوه بر این، برخی از شرکت‌ها توانسته‌اند به اجتناب مالیاتی مبادرت کنند و با وجود سودده بودن و ملزم بودن به پرداخت مالیات در شرایط عادی، از پرداخت مالیات اجتناب کرده‌اند. برخی از شرکت‌ها نیز در برخی از سال‌ها مالیات

که در آن KZ_{IR} محدودیت مالی، C نسبت وجه نقد به کل دارایی‌ها، DIV نسبت سود تقسیمی به کل دارایی‌ها، Lev نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها و MTB نسبت مجموع ارزش بازار حقوق صاحبان سهام و ارزش دفتری بدهی‌ها به ارزش دفتری دارایی‌ها را نشان می‌دهند.

روش استفاده از شاخص فوق بدین گونه است که ابتدا مقادیر KZ_{IR} محاسبه، سپس مقادیر به دست آمده به صورت صعودی، مرتب و در پنج گروه مساوی دسته‌بندی می‌شوند و سال - شرکت‌های قرارگیرنده در پنجم چهارم و پنجم به عنوان شرکت‌های دارای محدودیت مالی در نظر گرفته می‌شوند و به آنها عدد یک و به سایر سال - شرکت‌ها عدد صفر اختصاص داده می‌شود [۲، ۳، ۴، ۱۲].

اهرم مالی (LEV): شاخص اهرم با استفاده از نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها اندازه‌گیری شده است [۱۴، ۵۱، ۵۸]. سطح بالای بدهی به ایجاد مسائل نمایندگی منجر می‌شود [۴۵، ۵۱، ۵۸]؛ بنابراین، بین اهرم و اجتناب مالیاتی رابطه مثبت پیش‌بینی می‌شود.

فرصت‌های رشد (MB): فرصت‌های رشد از تقسیم ارزش بازار سهام بر ارزش دفتری آن به دست می‌آید [۱۰، ۵۶، ۶۳] و با توجه به نتایج ضد و نقیض پژوهش‌های انجام شده [۸، ۴۶، ۵۱، ۵۵، ۵۸]، پیش‌بینی مشخصی در رابطه با علامت ضریب آن ارائه نمی‌شود.

بازده دارایی‌ها (ROA): بازده دارایی‌ها به عنوان شاخصی از نیاز شرکت به مدیریت مالیات کنترل شده است؛ زیرا یکی از دلایل مدیریت مالیات از شرکت‌ها بهبود عملکرد است؛ بنابراین، بین بازده دارایی‌ها و اجتناب مالیاتی ارتباط مثبت پیش‌بینی می‌شود. این متغیر نیز با تقسیم سود خالص بر مجموع دارایی‌های پایان سال اندازه‌گیری شده است [۳].

بیشتری، شناسایی و پرداخت و به اصطلاح سیاست معکوس اجتناب مالیاتی اتخاذ کرده‌اند [۱۵]. مقدار میانه اجتناب مالیاتی برابر با ۰/۰۹۶ است؛ بدین معنا که سطح اجتناب مالیاتی نیمی از شرکت‌ها کمتر از ۰/۰۹۶ و نیمی دیگر از آنها بیشتر از این مقدار بوده است. میانگین و میانه شاخص قابلیت مقایسه صورت‌های مالی به ترتیب ۰/۰۴- و ۰/۰۳- است. براساس مدل دی‌فرانکو و همکاران [۳۴]، هرچه مقدار این متغیر، بیشتر و به صفر نزدیک‌تر باشد، قابلیت مقایسه شرکت با سایر شرکت‌های هم‌صنعت بیشتر است. همچنین، میانگین اهرم مالی ۰/۵۴۱ نشان می‌دهد

ساختار سرمایه شرکت‌ها بیشتر براساس تأمین مالی از طریق بدهی بنا نهاده شده است. نسبت ناخالص دارایی‌های ثابت به کل دارایی‌ها به صورت میانگین برابر با ۰/۴۱ و میانگین رقابت بازار محصول در بین شرکت‌های فعال در صنایع یکسان برابر با ۰/۱۲ است. همچنین، مطابق بخش ب نگاره (۱) ۰/۳۳ از سال - شرکت‌های نمونه با محدودیت مالی مواجه بوده‌اند که انتظار می‌رود به دلیل جبران این محدودیت، اقداماتی نظیر اجتناب مالیاتی را اتخاذ کنند.

نگاره ۱. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

بخش الف - متغیرهای پیوسته					
متغیر	میانگین	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف استاندارد
اجتناب مالیاتی	۰/۱۰۴	۰/۰۹۶	۰/۲۲۵	-۰/۱۰۶	۰/۰۸۵
قابلیت مقایسه	-۰/۰۳۶	-۰/۰۲۹	-۰/۰۰۶	-۰/۰۲۲۷	۰/۰۲۸
اهرم مالی	۰/۵۴۱	۰/۵۶۲	۱/۲۶۶	۰/۱۰۹	۰/۱۹۳
نسبت ارزش بازار به دفتری	۲/۵۸۰	۰/۲۱۲	۱۱/۲۴۱	-۴/۲۵۷	۱/۷۶۷
بازده دارایی‌ها	۰/۱۳۶	۰/۱۱۰	۰/۵۳۲	-۰/۲۸۴	۰/۱۲۸
ناخالص دارایی‌های ثابت	۰/۴۱۲	۰/۳۶۸	۱/۷۸۸	۰/۰۰۳	۰/۲۸۶
اندازه	۱۴/۴۰۵	۱۴/۲۲۳	۱۹/۰۴۰	۱۱/۲۸۷	۱/۵۱۴
رقابت بازار	۰/۱۲۴	۰/۰۹۷	۰/۸۹۸	-۰/۴۵۲	۰/۲۲۷
بخش ب - متغیر گسسته					
متغیر	درصد فراوانی				
محدودیت مالی	۱ ۰/۳۳				

منبع: یافته‌های پژوهش

ضرایب همبستگی

نگاره (۲) ضرایب همبستگی (پیرسون) بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. نتایج نشان‌دهنده رابطه منفی و معنادار اجتناب مالیاتی با قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، محدودیت‌های مالی، نسبت ارزش بازار به دفتری، اهرم مالی و ناخالص دارایی‌های ثابت است. نتایج همچنین حاکی از رابطه منفی و معنادار

قابلیت مقایسه با محدودیت‌های مالی، رابطه مثبت و معنادار قابلیت مقایسه با بازده دارایی‌ها، اندازه شرکت و رقابت بازار محصول است. همچنین با توجه به اینکه ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل از آستانه بحرانی ۸۰ درصد تجاوز نکرده است [۱۲]، در نتیجه، هیچ‌گونه هم‌خطی حادی که نتایج پژوهش را مخدوش کند، بین متغیرهای مستقل وجود ندارد.

همچنین، آماره عامل تورم واریانس (VIF) ارائه شده در قسمت یافته‌های پژوهش، کمتر از مقدار عدد ۵ است که نشان‌دهنده نبود مشکل هم‌خطی بین متغیرهای مستقل پژوهش است.

نگاره ۲. آزمون ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۱
								۱/۰۰	۱
							۱/۰۰	-۰/۱۵*	۲
						۱/۰۰	-۰/۱۱*	۰/۲۳*	۳
					۱/۰۰	۰/۵۰*	-۰/۰۹*	-۰/۰۶	۴
				۱/۰۰	۰/۱۴*	-۰/۱۹*	-۰/۰۴	-۰/۱۷*	۵
			۱/۰۰	۰/۱۵*	-۰/۰۶*	-۰/۰۵۲*	۰/۱۱*	-۰/۰۵	۶
		۱/۰۰	-۰/۱۰*	۰/۰۴	۰/۰۹*	۰/۰۸	-۰/۱۰*	-۰/۱۰*	۷
	۱/۰۰	-۰/۲۳*	۰/۱۱*	-۰/۱۷*	-۰/۰۲	۰/۰۶	۰/۲۰*	۰/۲۱*	۸
۱/۰۰	-۰/۱۴*	-۰/۱۴*	۰/۵۰*	۰/۱۴*	-۰/۴۱*	-۰/۳۵*	۰/۲۰*	۰/۰۷	۹

۱- اجتناب مالیاتی؛ ۲- قابلیت مقایسه صورت‌های مالی؛ ۳- محدودیت مالی؛ ۴- اهرم مالی؛ ۵- نسبت ارزش بازار به دفتری؛ ۶- بازده دارایی‌ها؛ ۷- ناخالص دارایی‌های ثابت؛ ۸- اندازه و ۹- رقابت بازار

* معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج آزمون فرضیه‌ها

به‌منظور برآورد مدل‌های رگرسیونی پژوهش از نتایج حاصل از روش حداقل مربعات معمولی استفاده شده است. به پیروی از پترسون [۵۷]، سرلک و همکاران [۱۰] و فرجی و همکاران [۱۲] به‌منظور رفع مشکلاتی نظیر ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی باقیمانده‌های مدل، با کنترل اثرات ثابت سال و صنعت، رگرسیون به روش خطای استاندارد مقاوم برآورد شده است. همچنین با توجه به بالا بودن تعداد مشاهدات (۵۷۵ مشاهده) و قضیه حد مرکزی، از انجام آزمون نرمال بودن متغیر وابسته و مقادیر خطا چشم‌پوشی شده است [۱۲]. برای شناسایی هم‌خطی احتمالی بین متغیرهای مستقل از معیار عامل تورم واریانس بهره گرفته شده است. نتایج حاصل از برآورد مدل فرضیه اول پژوهش

درخصوص تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی در نگاره (۳) ارائه شده‌اند. سطح معناداری آماره F فیشر (۰/۰۰۰) حاکی از معناداری کلی مدل در سطح اطمینان ۹۵٪ است و ضریب تعیین تعدیل شده نشان می‌دهد متغیرهای توضیحی حدود ۰/۱۵۴ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. مقدار آماره دوربین واتسون نیز برابر با ۱/۶۹۲ است که حاکی از نبود خودهمبستگی سریالی بین اجزای اخلاص مدل است. ضریب متغیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی برابر با ۰/۲۷۸- و سطح معناداری آن برابر با ۰/۰۱۹ است. بر اساس این، قابلیت مقایسه صورت‌های مالی تأثیر منفی و معناداری در سطح اطمینان ۹۵٪ بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها دارد و فرضیه اول پژوهش رد نمی‌شود. کینگ‌یوآن و لومنگ [۵۸] و مجید و یان [۵۱] تأثیر

قابلیت مقایسه صورت‌های مالی را بر اجتناب مالیاتی
 در چین بررسی کردند؛ نتیجه به دست آمده با یافته‌های
 پژوهش کینگ‌یوان و لومنگ [۵۸] و مجید و یان
 [۵۱] مطابقت دارد.

نگاره ۳. نتایج آزمون فرضیه اول

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	vif
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	-۰/۲۷۸	۰/۱۱۸	-۲/۳۵۶	۰/۰۱۹*	۱/۴۱
محدودیت مالی	۰/۰۲۵	۰/۰۰۷	۳/۴۰۹	۰/۰۰۰*	۱/۷۳
اهرم مالی	-۰/۰۰۵	۰/۰۲۵	-۰/۱۹۸	۰/۸۴۳	۲/۴۴
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۰۴	۰/۰۲۵	-۲/۱۶۶	۰/۰۳۱*	۱/۴۹
بازده دارایی‌ها	۰/۰۲۸	۰/۰۳۸	۰/۷۲۶	۰/۴۶۸	۲/۷۱
ناخالص دارایی‌های ثابت	-۰/۰۱۴	۰/۰۱۲	-۱/۱۵۸	۰/۲۴۷	۱/۹۱
اندازه	۰/۰۰۴	۰/۰۰۴	۱/۱۷۳	۰/۲۴۱	۱/۶۸
مقدار ثابت	۰/۱۰۳	۰/۰۵۸	۱/۷۷۳	۰/۰۷۷	---
اثرات ثابت سال و صنعت			کنترل شد		
آماره F	۴/۷۹۸	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۱۵۴		
معناداری آماره F	۰/۰۰۰	آماره دوربین واتسون	۶۹۲.۱		
* معناداری در سطح ۹۵ درصد					

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از برآورد فرضیه دوم پژوهش، یعنی نقش تعدیل‌کننده رقابت بازار محصول بر رابطه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و اجتناب مالیاتی در نگاره (۴) ارائه شده‌اند. سطح معناداری آماره F فیشر (۰/۰۰۰) حاکی از معناداری کلی مدل در سطح اطمینان ۹۵٪ است. ضریب تعیین تعدیل شده نشان می‌دهد متغیرهای توضیحی حدود ۰/۱۷ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند و مقدار آماره دوربین واتسون برابر با ۱/۶۸۱ حکایت از نبود خودهمبستگی سریالی بین اجزای اخلاص مدل دارد. مشاهده می‌شود ضریب متغیر تعاملی قابلیت مقایسه × رقابت بازار مثبت (۰/۳۸۵) و دارای سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۱ است؛ بنابراین، رقابت بازار محصول رابطه منفی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و اجتناب مالیاتی را تضعیف می‌کند. نکته شایان ذکر در راستای تفسیر نقش تعدیل‌گری این است که اگر علامت متغیر تعاملی در مدل تعاملی هم‌راستا با متغیر مستقل در مدل رگرسیونی فرضیه اصلی پژوهش باشد، متغیر تعدیل‌گر رابطه بین متغیر مستقل و وابسته را تقویت می‌کند؛ در غیر این صورت رابطه یادشده را به شکل منفی تعدیل می‌کند. این نتیجه مطابق با این دیدگاه است که رقابت بازار محصول، انگیزه مدیران را برای اجتناب مالیاتی افزایش می‌دهد که از این طریق وجوه نقد بیشتری برای سرمایه‌گذاری و پیشی گرفتن از رقبای در اختیار دارد.

نگاره ۴. نتایج آزمون فرضیه دوم

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	vif
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	-۰/۴۳۲	۰/۱۲۴	-۳/۴۷۳	۰/۰۰۰*	۱/۷۵
رقابت بازار	-۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۶	۰/۴۳۴	۱/۰۶
قابلیت مقایسه × رقابت بازار	۰/۳۸۵	۰/۱۱۹	۳/۲۳۳	۰/۰۰۱*	۱/۵۴
محدودیت مالی	۰/۰۲۵	۰/۰۰۷	۳/۴۶۸	۰/۰۰۰*	۱/۷۳
اهرم مالی	-۰/۰۱۵	۰/۰۲۶	-۰/۵۹۷	۰/۵۵۱	۲/۵۴
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	-۲/۱۷۷	۰/۰۳۰*	۱/۴۹
بازده دارایی‌ها	۰/۰۴۲	۰/۰۳۹	۱/۰۸۸	۰/۲۱۷	۲/۷۴
ناخالص دارایی‌های ثابت	-۰/۰۱۵	۰/۰۱۲	-۱/۲۳۵	۰/۲۴۳	۱/۹۱
اندازه	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	۰/۸۷۸	۰/۳۸۰	۱/۷۵
مقدار ثابت	۰/۱۲۳	۰/۰۵۹	۲/۰۹۶	۰/۰۳۶*	---
اثرات سال و صنعت					کنترل شد
آماره F	۴/۹۳۲	ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۱۷۰	
معناداری آماره F	۰/۰۰۰	آماره دوربین واتسون		۱/۶۸۱	
* معناداری در سطح ۹۵ درصد					

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون‌های حساسیت

معیار جایگزین قابلیت مقایسه

قابلیت مقایسه دوبه‌دو شرکت‌ها به‌عنوان شاخص جایگزین قابلیت مقایسه صورت‌های مالی آزموده شد؛ نتایج به‌دست‌آمده در نگاره (۵) و (۶)، یافته‌های پیشین پژوهش را تأیید می‌کنند.

به‌منظور اعتبارسنجی مجدد نتایج، مطابق با دی‌فرانکو و همکاران [۳۴] و حبیب و همکاران [۴۲]، فرضیه‌های پژوهش با استفاده از میانۀ نمرات

نگاره ۵. نتایج آزمون فرضیه اول با شاخص جایگزین قابلیت مقایسه

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	vif
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	-۰/۲۳۵	۰/۰۹۳	-۲/۵۲۷	۰/۰۱۲*	۱/۵۶
محدودیت مالی	۰/۰۲۵	۰/۰۰۷	۳/۳۶۰	۰/۰۰۰*	۱/۷۳
اهرم مالی	-۰/۰۰۷	۰/۰۲۵	-۰/۲۸۷	۰/۷۷۴	۲/۴۵
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	-۲/۲۲۸	۰/۰۲۶*	۱/۴۹
بازده دارایی‌ها	۰/۰۲۶	۰/۰۳۸	۰/۶۷۵	۰/۴۹۹	۲/۷۰
ناخالص دارایی‌های ثابت	-۰/۰۱۵	۰/۰۱۲	-۱/۲۳۹	۰/۲۱۶	۱/۹۱
اندازه	۰/۰۰۴	۰/۰۰۴	۱/۱۸۴	۰/۲۳۷	۱/۶۸
مقدار ثابت	۰/۱۰۴	۰/۰۵۸	۱/۷۹۹	۰/۰۷۲	---
اثرات ثابت سال و صنعت					کنترل شد
آماره F	۴/۸۴۲	ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۱۵۵	
معناداری آماره F	۰/۰۰۰	آماره دوربین واتسون		۱/۶۹۱	
* معناداری در سطح ۹۵ درصد					

منبع: یافته‌های پژوهش

نگاره ۶. نتایج آزمون فرضیه دوم با شاخص جایگزین قابلیت مقایسه

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	vif
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	-۰/۳۱۱	۰/۰۹۳	-۳/۳۳۱	۰/۰۰۰*	۱/۷۴
رقابت بازار	-۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۶۴	۰/۵۰۷	۱/۰۶
قابلیت مقایسه × رقابت بازار	۰/۲۴۴	۰/۰۹۱	۲/۶۷۸	۰/۰۰۸*	۱/۴۱
محدودیت مالی	۰/۰۲۵	۰/۰۰۷	۳/۵۲۱	۰/۰۰۰*	۱/۷۳
اهرم مالی	-۰/۰۱۸	۰/۰۲۶	-۰/۷۰۷	۰/۴۷۹	۲/۵۴
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	-۲/۱۷۳	۰/۰۳۰*	۱/۴۸
بازده دارایی‌ها	۰/۰۴۰	۰/۰۳۸	۱/۰۵۱	۰/۲۹۴	۲/۷۴
ناخالص دارایی‌های ثابت	-۰/۰۱۵	۰/۰۱۲	-۱/۳۱۱	۰/۱۹۰	۱/۹۱
اندازه	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	۰/۸۹۱	۰/۳۷۳	۱/۷۵
مقدار ثابت	۰/۱۲۳	۰/۰۵۹	۲/۱۰۱	۰/۰۳۶*	---
اثرات ثابت سال و صنعت	کنترل شد				
آماره F	۴/۹۲۴	ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۱۷۰	
معناداری آماره F	۰/۰۰۰	آماره دوربین واتسون		۱/۶۸۵	
* معناداری در سطح ۹۵ درصد					

منبع: یافته‌های پژوهش

معیار جایگزین رقابت بازار

به پیروی از اسمعیلی‌پور ماسوله [۱] و سرلک و میرزایی [۹]، رقابت بازار با استفاده از شاخص آنتروپی (E) که با جمع وزنی سهم بازار شرکت‌ها محاسبه می‌شود، جایگزین و فرضیه دوم پژوهش، مجدد برآورد می‌شود. براساس شاخص آنتروپی به سهم بازار هر شرکت وزنی برابر با $\text{Log}(1/s)$ اختصاص می‌یابد. دامنه تغییرات شاخص مزبور بین صفر و $\text{Log} N$ است. هرچه مقدار آنتروپی به صفر نزدیک‌تر باشد، بازار متمرکزتر و رقابت، کمتر است و هرچه مقدار آن افزایش یابد و به $\text{Log} N$ نزدیک‌تر

باشد، بازار غیرمتمرکزتر و در نتیجه، رقابت بالاتر است. نحوه محاسبه شاخص آنتروپی به شرح رابطه (۱۰) است:

$$E = \sum_{i=1}^N S_i \text{Log}(1/S_i) \quad (10)$$

که در آن E: شاخص آنتروپی، N: تعداد شرکت‌های فعال در صنعت و S_i : نسبت فروش شرکت به فروش صنعت است. با توجه به نگاره (۷)، نتایج حاصل از برآورد مدل با شاخص آنتروپی نیز نتایج به دست آمده پیشین را در سطح اطمینان ۹۰٪ تأیید می‌کند.

نگاره ۷. نتایج آزمون فرضیه دوم با شاخص جایگزین رقابت بازار

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	vif
قابلیت مقایسه صورت‌های مالی	-۰/۴۳۹	۰/۱۷۲	-۲/۵۶۲	۰/۰۱۱*	۲/۲۳
رقابت بازار (E)	-۰/۱۲۵	۰/۲۴۲	-۰/۵۱۷	۰/۶۰۵	۴/۲۵
قابلیت مقایسه × رقابت بازار	۰/۴۱۷	۰/۲۳۵	۱/۷۷۳	۰/۰۷۷	۴/۱۸
محدودیت مالی	۰/۰۲۵	۰/۰۰۷	۳/۳۶۶	۰/۰۰۰*	۱/۷۴
اهرم مالی	-۰/۰۰۱	۰/۰۲۶	-۰/۰۴۱	۰/۹۶۷	۲/۷۴
نسبت ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	-۲/۱۲۷	۰/۰۳۴*	۱/۴۹
بازده دارایی‌ها	۰/۰۳۵	۰/۰۳۹	۰/۹۰۹	۰/۳۶۳	۲/۸۷
ناخالص دارایی‌های ثابت	-۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	-۰/۹۱۹	۰/۳۶۳	۱/۹۶
اندازه	۰/۰۱۱	۰/۰۰۷	۱/۴۷۴	۰/۱۴۱	۲/۸۲
مقدار ثابت	۰/۰۰۹	۰/۱۰۲	۰/۰۹۲	۰/۹۲۷	---
اثرات ثابت سال و صنعت					
کنترل شد					
آماره F	۴/۶۴۸	ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۱۶۲	
سطح معناداری آماره F	۰/۰۰۰	آماره دوربین واتسون		۱/۶۸۹	
* معناداری در سطح ۹۵ درصد					

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

متبلور می‌شود. علاوه بر این، اطلاعات حسابداری با قابلیت مقایسه بالاتر به علت کاهش هزینه‌های کسب و پردازش اطلاعات [۳۴] کارایی حاکمیت شرکتی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی را بهبود می‌بخشد و هزینه اجرای فعالیت‌های اجتناب مالیاتی مدیران را به‌منظور دستیابی به منافع شخصی افزایش می‌دهد و به کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها منجر می‌شود. نتیجه به‌دست‌آمده با یافته‌های زیر همسو است: آرمسترانگ و همکاران [۲۰] که بیان داشتند اطلاعات حسابداری با کیفیت بالا عدم تقارن اطلاعاتی و مشکلات نمایندگی را کاهش می‌دهد و حاکمیت شرکتی را تقویت می‌کند؛ چن و لین [۳۲] که بین میزان عدم تقارن اطلاعاتی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها رابطه مثبتی کشف کردند؛ کینگ‌یوان و لومنگ [۵۸] و مجید و یان [۵۱] که تأثیر قابلیت

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها و نیز بررسی نقش تعدیل‌کننده رقابت بازار محصول در رابطه مزبور انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان دادند قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، تأثیر منفی و معناداری بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها دارد. اطلاعات حسابداری که قابلیت مقایسه بیشتری دارد، اثر پوششی دارد و اطلاعات شرکت‌های فعال در صنایع یکسان، مکمل یکدیگرند. این امر شباهت‌ها و تفاوت‌های اقتصادی شرکت‌های مختلف را برجسته و افراد برون‌سازمانی را قادر می‌سازد معاملات غیرعادی شرکت‌ها را بهتر شناسایی کنند و پنهان‌سازی فعالیت‌های اجتناب مالیاتی، دشوار شود که نتیجه آن، در کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها

مالیاتی شرکت‌ها بود؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود سازمان حسابرسی به‌عنوان نهاد استانداردگذار حسابداری در ایران در تدوین استانداردهای حسابداری جدید و تجدیدنظر در استانداردهای موجود، ویژگی قابلیت مقایسه اطلاعات مالی را بیش از پیش مدنظر قرار دهد. همچنین پیشنهاد می‌شود سازمان بورس اوراق بهادار، شرکت‌ها را از لحاظ قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، رتبه‌بندی و گزارش آن را در دوره‌های منظم در اختیار استفاده‌کنندگان قرار دهد تا شرکت‌ها نیز بیشتر در راستای افزایش قابلیت مقایسه اطلاعات مالی خود تلاش کنند. بدین ترتیب، طیف وسیعی از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی نظیر سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، تحلیل‌گران بازار سرمایه و نیز مأموران تشخیص مالیات می‌توانند از این ویژگی کیفی تعیین‌کننده صورت‌های مالی به‌صورت بهینه بهره‌مند شوند.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

در پژوهش حاضر، تأثیر یکی از این ویژگی‌ها یعنی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها در این پژوهش بررسی شد. پیشنهاد می‌شود سایر پژوهشگران تأثیر متقابل اجتناب مالیاتی و قابلیت مقایسه صورت‌های مالی را با استفاده از رویکرد معادلات هم‌زمان بررسی کنند. این پژوهش از رقابت بازار محصول به‌عنوان متغیر تعدیل‌گر در رابطه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و اجتناب مالیاتی استفاده شد. پیشنهاد می‌شود دیگر پژوهشگران سایر عوامل تأثیرگذار بر این رابطه، مانند کیفیت افشا، محدودیت‌های مالی، حضور سهامداران نهادی، کیفیت حسابرسی و ... را بررسی کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی تأثیر قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر سایر موضوعات حوزه

مقایسه صورت‌های مالی را بر اجتناب مالیاتی در چین بررسی کردند.

همچنین یافته‌ها نشان دادند اثر بازدارنده قابلیت مقایسه صورت‌های مالی بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌هایی ضعیف‌تر است که با رقابت شدیدتری در بازار مواجه‌اند. این نتیجه مطابق با این دیدگاه است که رقابت به‌عنوان انگیزه‌ای برای اجتناب مالیاتی عمل می‌کند و مدیران تمایل دارند با اجتناب مالیاتی، وجوه نقد بیشتری برای سرمایه‌گذاری و سبقت‌گرفتن از رقبای خود داشته باشند. نتیجه به‌دست‌آمده با یافته‌های مجید و یان [۵۱] مطابقت دارد و با نتایج کینگ‌یوان و لومنگ [۵۸] که نقش تعدیل‌کننده رقابت را در رابطه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی و اجتناب مالیاتی در چین بررسی کردند، مغایرت دارد.

پژوهش حاضر، ادبیات مربوط به عواقب اقتصادی قابلیت مقایسه صورت‌های مالی را غنی ساخته است و با آشکارسازی اینکه قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری مالی به‌عنوان یک سازوکار حاکمیتی برون‌سازمانی، سطح اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را کاهش می‌دهد، شواهد بیشتری درباره سودمندی صورت‌های مالی در تصمیم‌گیری از منظر اجتناب مالیاتی ارائه می‌دهد. همچنین، این پژوهش ادبیات مربوط به عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را گسترش می‌دهد.

پیشنهاد‌های کاربردی پژوهش

مزایای بسیار زیاد قابلیت مقایسه اطلاعات مالی برای تصمیم‌گیری آگاهانه استفاده‌کنندگان، هم از لحاظ نظری و هم تجربی تأکید و تأیید فراوان شده است. یافته‌های پژوهش حاضر نیز مؤید تأثیر منفی این ویژگی کیفی صورت‌های مالی بر سطح اجتناب

هزینه‌های نمایندگی بر کارایی سرمایه‌گذاری. پژوهش‌های حسابداری مالی، سال ششم، شماره ۱، صص ۸۹-۱۰۶.

۴- تهرانی، رضا و رضا حصارزاده. (۱۳۸۸). تأثیر جریان‌های نقدی آزاد و محدودیت در تأمین مالی بر بیش سرمایه‌گذاری و کم سرمایه‌گذاری. تحقیقات حسابداری، سال ششم، شماره ۳، صص ۶۷-۵۰.

۵- خانی، عبدالله، ایمانی، کریم و مهناز ملایی. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین تخصص حسابرس در صنعت و اجتناب مالیاتی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابرسی، دوره سیزدهم، شماره ۵۱، صص ۴۳-۶۸.

۶- خدای پور، احمد و یونس بزرایی. (۱۳۹۴). تأثیر رقابت بازار محصول بر اجتناب از پرداخت مالیات شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهشنامه مالیات، دوره بیست‌وسوم، شماره ۲۷، صص ۲۱۱-۲۲۷.

۷- خواجوی، شکراله و امیر سروستانی. (۱۳۹۶). اجتناب مالیاتی و نظریه نمایندگی: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران. حسابداری مدیریت، دوره دهم، شماره ۳۴، صص ۱۵-۲۸.

۸- خواجوی، شکراله، ممتازیان، علیرضا و علی اصغر دهقانی سعیدی. (۱۳۹۵). بررسی اثرگذاری قابلیت‌های مدیران بر اجتناب از پرداخت مالیات شرکت‌ها. دانش حسابداری مالی، دوره سوم، شماره ۳، صص ۲۳-۴۵.

۹- سرلک، نرگس و فاطمه میرزایی. (۱۳۹۵). رابطه رقابت در بازار و سیاست‌های تقسیم سود. مدیریت دارایی و تأمین مالی، دوره چهارم، شماره ۴، صص ۴۵-۶۰.

مالیات، مانند تهور مالیاتی مطالعه شود. انجام پژوهش حاضر با به‌کارگیری دوره زمانی طولانی‌تر یا اندازه‌گیری قابلیت مقایسه صورت‌های مالی با استفاده از مدل‌های متفاوت از مدل دی‌فرانکو و همکاران [۳۴] مانند مدل ارائه‌شده کاسکینو و گاسن [۲۸] از دیگر پیشنهادها این پژوهش است.

محدودیت‌های پژوهش

با توجه به اینکه قابلیت مقایسه صورت‌های مالی در سطح صنعت اندازه‌گیری می‌شود، مهم‌ترین محدودیت در انجام پژوهش حاضر، تعداد محدود شرکت‌های صنایع مختلف فعال در بورس اوراق بهادار تهران است؛ شرکت‌هایی که حائز شرایط قرارگرفتن در نمونه پژوهش باشند. نبود داده‌های مورد نیاز برای محاسبه متغیرهای پژوهش موجب حذف برخی از شرکت‌ها از نمونه آماری پژوهش شد؛ این امر بر قابلیت تعمیم نتایج به جامعه آماری تأثیر می‌گذارد.

فهرست منابع

- ۱- اسمعیلی پور ماسوله، الهام. (۱۳۹۴). ارزیابی انحصار، رقابت و تمرکز در بازار سیمان. بررسی‌های بازرگانی، سال سیزدهم، شماره ۷۱، صص ۵۴-۶۸.
- ۲- امامی، مریم السادات و داریوش فرید. (۱۳۹۵). سرمایه در گردش، عملکرد شرکت و محدودیت‌های مالی: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش‌های حسابداری مالی، سال هشتم، شماره ۴، صص ۱-۱۶.
- ۳- برادران حسن‌زاده، رسول، بادآورنده، یونس و لیلا نگهبان. (۱۳۹۳). تأثیر محدودیت‌های مالی و

- ۱۰- سرلک، نرگس، فرجی، امید، ایزدپور، مصطفی و زهرا جودکی چگنی. (۱۳۹۷). بیش‌اعتمادی مدیران و نگهداشت وجه نقد با تأکید بر نقش تعدیل‌کننده کیفیت حسابرسی. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، دوره بیست‌وپنجم، شماره ۲، صص ۱۹۹-۲۱۴.
- ۱۱- عبدالله میلانی، مهنوش و نرگس اکبرپور روشن. (۱۳۹۱). فرار مالیاتی ناشی از اقتصاد غیررسمی در ایران. *پژوهشنامه مالیات*، دوره بیستم، شماره ۱۳، صص ۱۴۱-۱۶۵.
- ۱۲- فرجی، امید، فتحی، محمدرضا و فاطمه نبردی. (۱۳۹۸). محدودیت مالی و رقابت در بازار محصول: نقش میانجی قیمت‌گذاری محصول در چرخه‌های تجاری. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، دوره یازدهم، شماره یک، صص ۲۳-۴۰.
- ۱۳- کیا، علی و مهدی صفری گرایلی. (۱۳۹۶). قابلیت مقایسه صورت‌های مالی، مدیریت سود تعهدی و مدیریت واقعی سود. *دانش حسابداری مالی*، دوره چهارم، شماره ۲، صص ۱۱۵-۱۳۷.
- ۱۴- ملکیان، اسفندیار و مجید مرادی. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین ارزش وجه نقد نگهداری شده و حسابداری محافظه‌کارانه با تأکید بر نقش تعدیلی سهامداران کنترل‌ی. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، دوره یازدهم، شماره ۲، صص ۱-۱۶.
- ۱۵- مهرانی، ساسان و سیدجلال سیدی. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی و اختلاف مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، سال ششم، شماره ۲۴، صص ۱-۲۶.
- ۱۶- مهربان‌پور، محمدرضا، آهنگری، مهناز، وقفی، سیدحسام و پرویز مام صالحی. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر اجتناب از مالیات و تأثیر آن بر معیارهای ارزیابی عملکرد با استفاده از معادلات ساختاری. *دانش حسابداری مالی*، دوره چهارم، شماره ۳، صص ۶۵-۸۶.
- ۱۷- نمازی، محمد و غلامرضا رضایی. (۱۳۹۲). بررسی اثرات رقابت در بازار محصول بر سیاست تقسیم سود نقدی شرکت‌ها. *راهبرد مدیریت مالی*، دوره یکم، شماره ۳، صص ۱-۲۴.
- 18- Akdoğan, E., & MacKay, P. (2012). Product markets and corporate investment: Theory and evidence. *Journal of Banking & Finance*, 36(2), 439-453.
- 19- Alimov, A. (2014). Product market competition and the value of corporate cash: Evidence from trade liberalization. *Journal of Corporate Finance*, 25, 122-139.
- 20- Armstrong, C. S., Guay, W. R., & Weber, J. P. (2010). The role of information and financial reporting in corporate governance and debt contracting. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2-3), 179-234.
- 21- Atwood, T. J., & Lewellen, C. (2019). The complementarity between tax avoidance and manager diversion: Evidence from tax haven firms. *Contemporary Accounting Research*, 36(1), 259-294.
- 22- Barth, M. E. (2013). Global comparability in financial reporting: What, why, how, and when?. *China Journal of Accounting Studies*, 1(1), 2-12.
- 23- Barth, M. E., Landsman, W. R., Lang, M., & Williams, C. (2012). Are IFRS-based and US GAAP-based accounting amounts comparable?. *Journal of*

- 34- De Franco, G., Kothari, S. P., & Verdi, R. S. (2011). The benefits of financial statement comparability. *Journal of Accounting Research*, 49(4), 895-931.
- 35- Desai, M. A., & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79(1), 145-179.
- 36- Desai, M. A., Dyck, A., & Zingales, L. (2007). Theft and taxes. *Journal of financial economics*, 84(3), 591-623.
- 37- Durnev, A., & Mangen, C. (2009). Corporate investments: Learning from restatements. *Journal of Accounting Research*, 47(3), 679-720.
- 38- Fang, V. W., Iselin, M., & Zhang, G. (2018). Consistency as a path to comparability: Benefits and costs. Available at SSRN 2858301.
- 39- Financial Accounting Standards Board (FASB). (2010). *Statement of financial accounting concepts no. 8. Conceptual framework for financial reporting*. Norwalk, CT: FASB.
- 40- Francis, J. R., Pinnuck, M. L., & Watanabe, O. (2013). Auditor style and financial statement comparability. *The Accounting Review*, 89(2), 605-633.
- 41- Frank, M. M., Lynch, L. J., & Rego, S. O. (2009). Tax reporting aggressiveness and its relation to aggressive financial reporting. *The Accounting Review*, 84(2), 467-496.
- 42- Habib, A., Hasan, M. M., & Al-Hadi, A. (2017). Financial statement comparability and corporate cash holdings. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 13(3), 304-321.
- 43- He, W. (2012). Agency problems, product market competition and dividend policies in Japan. *Accounting & Finance*, 52(3), 873-901.
- 44- Horn, H., Lang, H., & Lundgren, S. (1994). Competition, long run contracts and internal inefficiencies in firms. *European Economic Review*, 38(2), 213-233.
- 45- Jensen, M. C. (1986). Agency costs of free cash flow, corporate finance, and takeovers. *The American economic review*, 76(2), 323-329.
- 24- Brochet, F., Jagolinzer, A. D., & Riedl, E. J. (2013). Mandatory IFRS adoption and financial statement comparability. *Contemporary Accounting Research*, 30(4), 1373-1400.
- 25- Bushman, R. M., & Smith, A. J. (2001). Financial accounting information and corporate governance. *Journal of Accounting and Economics*, 32(1-3), 237-333.
- 26- Bushman, R., Chen, Q., Engel, E., & Smith, A. (2004). Financial accounting information, organizational complexity and corporate governance systems. *Journal of Accounting and Economics*, 37(2), 167-201.
- 27- Byoun, S., & Xu, Z. (2016). Product market competition and financial decisions during a financial crisis. *Financial Management*, 45(2), 267-290.
- 28- Cascino, S., & Gassen, J. (2015). What drives the comparability effect of mandatory IFRS adoption?. *Review of Accounting Studies*, 20(1), 242-282.
- 29- Cai, H., & Liu, Q. (2009). Competition and corporate tax avoidance: Evidence from Chinese industrial firms. *The Economic Journal*, 119(537), 764-795.
- 30- Chen, C. W., Collins, D. W., Kravet, T. D., & Mergenthaler, R. D. (2018). Financial statement comparability and the efficiency of acquisition decisions. *Contemporary Accounting Research*, 35(1), 164-202.
- 31- Chen, C., Li, L., & Ma, M. L. (2014). Product market competition and the cost of equity capital: evidence from China. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 21(3), 227-261.
- 32- Chen, T., & Lin, C. (2017). Does information asymmetry affect corporate tax aggressiveness? *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 52(5), 2053-2081.
- 33- Crocker, K. J., & Slemrod, J. (2005). Corporate tax evasion with agency costs. *Journal of Public Economics*, 89(9-10), 1593-1610.

- tax avoidance. *The Accounting Review*, 89(4), 1487-1516.
- 56- Neel, M. (2017). Accounting comparability and economic outcomes of mandatory IFRS adoption. *Contemporary Accounting Research*, 34(1), 658-690.
- 57- Peterson, K., Schmardebeck, R., & Wilks, T. J. (2015). The earnings quality and information processing effects of accounting consistency. *The Accounting Review*, 90(6), 2483-2514.
- 58- Qingyuan, L., & Lumeng, W. (2018). Financial statement comparability and corporate tax avoidance. *China Journal of Accounting Studies*, 6(4), 448-473.
- 59- Ramnath, S. (2002). Investor and analyst reactions to earnings announcements of related firms: An empirical analysis. *Journal of Accounting Research*, 40(5), 1351-1376.
- 60- Rotemberg, J. J., & Scharfstein, D. S. (1990). Shareholder-value maximization and product-market competition. *The Review of Financial Studies*, 3(3), 367-391.
- 61- Sharma, V. (2011). Stock returns and product market competition: Beyond industry concentration. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 37(3), 283-299.
- 62- Sohn, B. C. (2016). The effect of accounting comparability on the accrual-based and real earnings management. *Journal of Accounting and Public Policy*, 35(5), 513-539.
- 63- Yip, R. W., & Young, D. (2012). Does mandatory IFRS adoption improve information comparability? *The Accounting Review*, 87(5), 1767-1789.
- 64- Zhang, J. H. (2018). Accounting comparability, audit effort, and audit outcomes. *Contemporary Accounting Research*, 35(1), 245-276.
- 46- Khurana, I. K., & Moser, W. J. (2012). Institutional shareholders' investment horizons and tax avoidance. *The Journal of the American Taxation Association*, 35(1), 111-134.
- 47- Kim, J. B., Li, L., Lu, L. Y., & Yu, Y. (2016). Financial statement comparability and expected crash risk. *Journal of Accounting and Economics*, 61(2-3), 294-312.
- 48- Kubick, T. R., Lynch, D. P., Mayberry, M. A., & Omer, T. C. (2014). Product market power and tax avoidance: Market leaders, mimicking strategies, and stock returns. *The Accounting Review*, 90(2), 675-702.
- 49- Lee, J., & Liu, X. (2016). Competition, capital market feedback, and earnings management: evidence from economic deregulation. Available at SSRN 2348294.
- 50- Lin, C., Officer, M. S., & Zhan, X. (2015). Does competition affect earnings management? Evidence from a natural experiment. *Evidence from a Natural Experiment (September 23, 2015)*.
- 51- Majeed, M. A., & Yan, C. (2019). Financial statement comparability and corporate tax avoidance: evidence from China. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 32(1), 1813-1843.
- 52- Majeed, M. A., & Zhang, X. Z. (2016). Competitive pressure and managerial decisions: Product market competition and earnings quality in China. *Chinese Management Studies*, 10(3), 559-592.
- 53- Martin, S. (1993). Endogenous firm efficiency in a Cournot principal-agent model. *Journal of Economic Theory*, 59(2), 445-450.
- 54- Maydew, E. L. (2001). Empirical tax research in accounting: A discussion. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1-3), 389-403.
- 55- McGuire, S. T., Wang, D., & Wilson, R. J. (2014). Dual class ownership and